

Depremde İnsan Dışı Varlıklar

Hilâl Nur Şarbak^{*}, Çiğdem Özbaş^{**}, Mine Yıldırım^{***}, Halime Şaman^{****}

Hilâl Nur Şarbak: Bu oturumda insan olmayan varlıkların, hayvanların ve doğanın depremden nasıl etkilendiğini konuşacağız. Birbirinden değerli üç konuşmacımız var: Halime Şaman, Çiğdem Özbaş ve Mine Yıldırım, bugün bizlerle. Depremi neredeyse ilk anlarından beri üçü de sahada veya sahayla bizzat çalışmış olan konuşmacılarımız, bizimle deneyimlerini ve gözlemlerini paylaşacaklar. Bir kez daha, bir de katılımcıların önünde, üçüne de davetimizi kabul ettikleri için çok teşekkür ederim.

İsmiyle müsemma bir insan hakları merkezinin etkinliğinde, isminde insan hakları nomenklatürü geçen bir etkinlikte, insan dışı varlıklarla alakalı bir oturumun var olabileceğini çok değerli ve önemli bulduğumu söylemeden geçemeyeceğim. Bu şu sebepten önemli: Bu konferansta hedeflediğimiz, depreme sivil toplumun deneyimleri üzerinden ve hak perspektifinden bakabilmektir. Yani yazılı insan hakları hukukunda kimlerin hangi hakları var gibi, görece didaktik bir tartışma yürütmekten, var olanı tekrarlamaktan ziyade, hukukun, hakları düzenleyen hukukun sahadaki izdüşümünü görmeye çalışmaktır. Bunu yaparken de aslında insan haklarının tırnak içerisinde “ötekilerine” odaklanmak istedik. Bundan kastım, yeterince insan; yani, beyaz, heteroseksüel, varsıl, toplumsal normlara göre sağlıklı ve genç olmayanlar... Deprem gibi halihazırda mevcut dezavantajları daha da körükleyen bir felaketin ardından, bu grupların deneyimlerine ışık tutmak istedik. Oturumları da böyle tasarladık. Fakat hayvanlardan ve doğadan bahsettiğimizde, aslında hakların alanından dışlanmış; mevcut hukuk sistemlerinde birkaç istisnanın dışında birer hak öznesi olarak kabul edilmeyen varlıklardan bahsediyoruz aslında. Dolayısıyla üzerinde hukuken didaktik bir biçimde haklar hakkında konuşmanın dahi zor olduğu varlıklar hakkında konuşacak bugün konuşmacılarımız. Elbette insan haklarının ötekileriyle, hakların alanından dışlanan hayvanlar ve doğa arasında kaçınılmaz bir kesişimsellik var. Sanırım bu konuşmacılarımız sunumlarıyla daha da netleşecek. Çiğdem Özbaş, İklim Adaleti Koalisyonu ve Yeşil Sol iklim krizi çalışma grubu üyesi. Kendisi

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, hilal.sarbak@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2109-6860.

** İklim Adaleti Koalisyonu, cigdemozbas@yahoo.com, ORCID: 0009-0001-5896-1416.

*** Dört Ayaklı Şehir, mine.yildirim@khas.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3189-5164.

**** Ekoloji Birliği, halimesaman@hotmail.com.

6 Şubat 2023'teki Pazarcık merkezli depremin ardından, ekoloji örgütleri tarafından deprem bölgesine giden ilk iki heyette yer aldı.

Çiğdem Özbaş: Ekoloji örgütleri gözünden depreme ilişkin tespitlerimizi, analizlerimizi, gerçeği ve geleceğe ilişkin önerilerimizi paylaşmak üzere bizleri bir araya getirdiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Oturumun konusunu, “insan dışı varlıklar”ı arama motoruna girerseniz, ne yazık ki “dünya dışı varlıklar” olarak değiştiriyor. *Evrîm Ağacı*'nda bulacağınız ilgili yazı da dünyaya insan dışı bir varlık olarak gelme ihtimalimiz var mı, diye soruyor. Olguların derinlemesine tartışmalı hale geldiği bu çoklu kriz döneminde, yapay zekânın uydurmasyon yanıtlarla boşlukları doldurmasına izin vermediğiniz için de tekrar teşekkür ediyoruz.

Bir hesaplama göre, 1900 yılından bu yana, dünyada 2,3 milyon insan deprem nedeniyle öldü. İnsan dışı varlıklar için paylaşabileceğimiz bir sayısal verimiz yok. Depremin bir doğa olayı olduğunu, milyonlarca yıldır devam ettiğini, doğanın kendini gerçekleştirme ve yer kürenin de kendini tamamlaması için depremin oluştuğunu biliyoruz. Depremlerin merkez üssünün çoğunlukla tektonik levha sınırları boyunca ve özellikle Pasifik'teki ateş çemberinde olduğu da olgusal bilgilerimiz içerisinde. Sallantı ve yeryüzü çatlamasına bağlı olarak binaların ve dikili yapıların zarar görmesinin depremlerin en temel sonuçlarından birisi olduğunu da biliyoruz. Bilimsel gelişmeler, sismik faaliyetleri anlamamıza yardımcı oluyor. Ama erken uyarı sistemimiz yok. Toplumsal bir meseleye teknik çözüm bulma beklentisi, her şeyi erken uyarı sistemine erteleme hali, aslında bizleri felakete davetiye çıkarma boyutuna getiriyor.

Gezegenimizin yüzeyini sarsan, biçimlendiren süreçler karşısında bu kırılğan şehirlerin gelecek depremlere daha dirençli hale gelmesini sağlayabileceğimizi biliyoruz. Bunun için toplumsal bir dönüşüm ve değişim gerekiyor. Bunu başaran ülkeler olduğunu, özellikle Pasifik ülkelerinde, Asya'da başardığımızı biliyoruz. Artık depremin yarattığı sonuçlar felaket olarak tarihe geçmiyor. Bunu başarabiliriz. Ancak egemen fikirler, insanı nesnelere ve diğer canlılar dünyasından ayırıyor. Kapitalist sistem doğayı, emeği ve tüm canlıları nesneleştiriyor. Kapitalizmin aşırı birikim koşullarında tüm varlıkları değersizleştiriyor. Aslında ekolojik bir yarık içinde yaşıyoruz. Bu yarık, gezegenimizin fay hattından ziyade insanlık ve doğa arasında bir uçurum. İnsan ve doğa arasındaki metabolizmada derin bir yarığın ortaya çıktığını görüyoruz. Aslında dünya bölünmez bir bütün. Ancak bu bütün parçalanıyor ve ciddi bir yarık haline gelmiş durumda; gelecek nesiller açısından doğayla insanın yabancılaştığı, yapay bölünmelerin ürünü olan, ciddi felaketlerle karşı karşıyayız. Deprem bunlardan bir tanesi; iklim krizini, ekolojik krizleri de bu çoklu krizin bir parçası olarak görmek, özellikle pandemi krizini de yaşamış bir uluslararası toplum olarak, bütün bu felaketlere karşı ekolojik bir yaşamı ve hayatı savunmamız gerektiği çok açık.

Yetmişten fazla ekoloji örgütüyle, 2021'in Aralık ayında kamuoyuyla paylaştığımız iklim adaleti koalisyonu kuruluş deklarasyonumuzda ekolojik ve iklim krizine yönelik olarak bütüncül bir bakış ve radikal bir yol değişikliği gerektiğini vurguladık. Yaşam döngülerindeki

kırılmaların, tehdit altındaki ekosistemlerin, yok olan türlerin nedenleriyle birlikte içinde bulunduğumuz ekonomi politik rejim ilişkisini kurmanın önemine dikkat çektik. Ekolojik yıkımın nedeni olarak bireysel tüketimi ya da insan doğasını göstermenin, toplumsal ve politik etkileri belirsizleştirerek gerçek failleri görünmez kıldığını da ifade ettik.

Depremden hemen sonra bölgeye giden ekoloji aktivistleri ve heyetleri deneyimlerini ortaklaştırdı. Bölgedeki ihtiyaçları belirledi. Bu ihtiyaçları kamuoyu ile raporlar ve bilgi notları vasıtasıyla paylaştı. Basın açıklamaları yaptık. Yerel platformlarla birlikte eylem ve etkinlikler koordine ettik. Deprem bölgesine giden ilk ekoloji heyetinin raporundaki bir tespiti paylaştım. “Enkazlar suç mahallidir” dedik. “Kentlerin inşası eko kırım suçları üzerinde yükselmiştir” tespitinde bulunduk. Bir avukat arkadaşımızın 21 gün Hatay İl Özel İdaresi yıkıntısı başında, kanıtların korunması için nöbet tuttuğunu da buradan hatırlatalım. Bu arada ekolojist, bölgedeki mimar arkadaşımızın kent suçlarını ifşa ettiği için gözaltına alındığını da unutmuyoruz. Bu raporda, tarım alanları ve sulak alanlar üzerindeki kontrolsüz ve güvenliksiz beton endüstrisi faaliyetlerinin, depremin felakete dönüşmesinin nedenlerinden olduğunu tespit ettik. Ranta dayalı inşa edilen binalarda kullanılan ucuz inşaat malzemeleri, denetimsizlik ve zemin etütlerinin sağlanmamasını da depremi afete dönüştüren politik temelli nedenler olarak analiz ediyoruz.

Kentlerin inşasının temelinde eko kırım suçları yatıyor. Bunlara neden olan egemen yönetim sistemleri ve demokratik olmayan tutumlar, felaketin diğer başlıca nedeni. Ekoloji heyetinin diğer bir tespiti de, enkaz kaldırma ve yıkım çalışmalarının yeni felaketlere yol açtığıdır. Devasa molozların Adıyaman’da dökülmeye başlandığı yer, “moloz dökmek yasaktır” diyen belediyenin imzasının olduğu tabelanın olduğu bir dere yatağıdır. Molozların boşaldığı bu dere yatağındaki su, Antep ve Urfa halkının içme suyunun karşılandığı baraja karışıyor. Hatay, Samandağ’da kuşların göç yolu ve endemik bitkilerin üreme alanı Mileyha sulak alanı çevresine yine moloz ve atıklar boşaltılıyor. Burada canlı çeşitliliğinin ve insan sağlığının, hava su varlığının tehlikeye atıldığını gözlerimizle gördük. Oluşan kamuoyu baskısıyla da bakanlık yetkilileri, doğal alanlara döküm olmayacak açıklaması yaptı. Ancak enkazların bu alanlara dökülmeye devam ettiğini halen gözlemliyoruz. Kamuoyuyla paylaşıyoruz. Tüm ekosistemi zehirleyebilecek asbest, kimyasallar ve diğer zararlı maddeler, havayı, suyu, toprağı, besinleri etkileyerek olumsuz etkilerini nesiller boyu yaşayacağımız bir duruma neden oluyor. Ayrıştırma ve geri dönüşüm yapılmadan enkaz molozları taşınıyor. Binalar yapım yıllarına göre ayrıştırılmıyor. Asbest ve kirleticiler açısından bir analiz gerçekleşmiyor. Asbestli binalar için asbest uzmanları görevlendirilmiyor. Hafriyat taşıyan kamyonların üstü kapatılmıyor. Enkazlardan çıkan plastiklerin çoğu kompozit dış kaplama ve bu ürünlerin geri dönüşümü yok. Bu ürünleri yakmak başka ekolojik yıkımlara neden oluyor. Atık yönetmeliğine göre, hafriyat ve yıkım alanlarının atıklarının boşaltılacağı alanlar önceden belirlenmeli ama bu alanlar gelişigüzel seçiliyor. Kontrolsüz bir biçimde boş alanlara, vadilere, su havzalarına dökülüyor. Devasa moloz yığınları yaratılıyor. Doğaya ciddi hasarlar veriliyor, ilgili kişi ve kurumlar görevi kötüye

kullanıyor, görevi ihmal ediyor. Halk sağlığını, doğayı, biyoçeşitliliği tehdit etme suçları işliyorlar. Beton yapılaşmanın yükü sadece can kaybıyla ödenmiyor. Bertarafı mümkün olmayan hiçbir maddenin üretilmemesi gerektiği çok açık.

Heyetimiz ikinci kez Hatay'a enkaz kaldırma ve bertaraf uygulamalarına ilişkin gözlem yapmak üzere gittiğinde bunun da bilgi notunu kamuoyuyla paylaştı. Buradan yine valiy-le görüşmemize dikkatinizi çekmek istiyorum. Özellikle bu valiler Samandağ kayyum valisi, deprem sonrası bölgeye atanıyor. Bu yerelden, yerinden yönetim anlayışına tamamen aykırı. Hiçbir şekilde yereli tanımayan valiler tarafından Samandağ'daki enkaz faaliyetleri, yerelin fikri alınmadan, görüşü alınmadan korkunç hızlandırılmış bir şekilde OHAL koşullarında gerçekleştiriliyor. Risk alanı yapıp tamamen rant alanına dönüştürülen, insansızlaştırılan, göçe zorlanan bir deprem bölgesiyle karşı karşıyayız. Vali ile görüşmede arkadaşlarımız enkaz kaldırma, taşıma ve enkazların bertarafı sırasında gözlemledikleri hatalı uygulamaları ifade ettiler. Validen aldığımız cevap "Yer gösterin, oraya götürelim" şeklinde oldu. Samandağ'da yıkılma tehlikesi altında bin civarı konut olduğu söyleniyor. Deniz stadyumu dışında, depremedelerin yaşadığı çadır alanının yanına, beton demir ayrıştırmasının da yapıldığı, enkaz kaldırılması sırasında yeterli sulama aracı olmadığından, orada yaşayan depremede aileleri toz içinde asbest tehlikesiyle karşı karşıya bırakan bir enkaz depolama alanı oluşturmuş durumdalar.

488

Bize söyledikleri, şu an için mevcut alan dışında daha iyi bir seçenek bulamadıkları. Aslında molozu olduğu yerde bırakmaları, yeni bir felakete yol açmamaları açısından çok daha önemli. Çözüm için bilirkişilerle, bütün kamu kurumlarıyla ortak bir şekilde nasıl bir çözüm üreteceğimize, yerel halkın da katılımıyla karar vererek enkaz kaldırma işi yapılması gerekirken, korkunç hızlandırılmış, ranta ve seçim yatırımına dönüştürülmeye çalışılan bir süreç yaşıyoruz. Samandağ ve Narlıdere enkaz döküm alanlarına yönelik yaptığımız incelemeleri, bu sahaların uygunsuzluklarına yönelik video çekimlerini sosyal medyada paylaştık. Basın açıklamalarımızdan da bunları takip edebilirsiniz.

Dilekçe süreçlerini de işletmeye devam ediyoruz. Hatay Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü'ne, bakanlığa yönelik dilekçelerle suç duyurusunda bulunduk ve bu suç duyurularının deprem bölgesindeki halklar tarafından da yapılması için şu anda özellikle bölgedeki arkadaşlarımız bilgilendirme çalışmaları yapıyor, halkla buluşma toplantıları yapıyor. Bölgede moloz taşıma işlemlerini durdurmak için Samandağ halkı ve Ekoloji hareketleri birlikte eylemler gerçekleştiriyorlar. Bu anlamda hem suç duyuruları hem eylemler, gerek insanları gerekse insan dışı varlıkları korumak açısından en temel savunma yöntemimiz. Son dönem yapılan bilgilendirici faaliyetlerin yaygınlaştırılması için akademiden de desteğinizi bekliyoruz. Hepimize kolaylıklar diliyoruz. Dayanışma Yaşatır!

Hilâl Nur Şarbak: Biz teşekkür ederiz. Aslında insanın böyle fütursuzca doğayı yönetebileceğini ve bunu doğayı hiç gözetmeden yapabileceğini düşünmesinin bir örneği gerçekten bütün bu söyledikleriniz. Bunu düşününce, anlattıklarımız daha da korkunç bir etki yaratıyor

aslında insanda. Şimdi sözü Doktor Mine Yıldırım'a vereceğim, onu da sizlere takdim etmek isterim. Kadir Has Üniversitesi'nde öğretim üyesi, hayvan hakları araştırmacısı Mine Hoca, Dört Ayaklı Şehir Kent-Doğa-Hayvan Çalışmaları Derneği Başkanı ve Hayvan Kurtarma Rehabilitasyon Çalışmaları koordinatörü. Lisans ve yüksek lisans derecesini Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden aldı. 2021 yılında, The New School for Social Research'te "İhtimam ile Şiddet Arasında İstanbul'un Sokak Köpekleri" başlıklı teziyle siyaset bilimi alanında doktorasını aldı. The New School Üniversitesi Siyaset Bilimi Şehir Araştırmaları Bölümü ve Parsons School of Design fakültesinde iklim krizi, kentsel politik, ekoloji, hayvan hakları, kamusal alanı şekillendiren mekân politikaları, altyapı siyaseti ve kentsel tasarım alanlarında dersler verdi, araştırmalar yürüttü. İstanbul Planlama Ajansı'nda iklim krizi, ekoloji ve çevre politikaları uzman araştırmacısı olarak görev aldı. Şu anda Kadir Has Üniversitesi'nde iklim krizi siyaseti, hayvan hakları, yaban hayatı, kentsel politik, ekoloji, iklim kırılganlığı, kentsel dayanıklılık, türler arası ilişkiler ve etnografik yöntem üzerine dersler veriyor, araştırmalar yürütüyor.

Mine Yıldırım: Merhaba, çok teşekkür ederim. İlk andan itibaren, 6 Şubat depremlerinin ilk anından itibaren, hayvan arama kurtarma çalışmalarına başlayabilmiş, depremin ardından onuncu saatte de bölgeye varabilmiş bir hayvan arama kurtarma ekibi Dört Ayaklı Şehir Derneği. Bu derneğin afet koordinasyonunu ve hem bu tecrübe ışığında çalışmamızı, hem de Türkiye'de çok önemli olduğunu düşündüğüm afet öncesi hazırlık yönetimini ve hazırlığı anlatmak istiyorum. Afet öncesindeki hazırlık sürecinden hem de afet sonrasındaki arama kurtarma, rehabilitasyon çalışmalarından bahsetmek istiyorum.

Bizim çalışmamız, hayvan arama kurtarma ve rehabilitasyon çalışmaları. Türkiye'deki her afette, her depremde özellikle son 99 depreminde de bu vardı, tekil olarak hayvan kurtarma çalışmaları vardı. İşte nerede gördük; sellerde gördük, yangınlarda gördük, daha sonraki depremlerde gördük ama ilk kez belki şunu söyleyebiliriz: Bizim çalışmamızın Türkiye'de bugün hayvan arama kurtarma çalışmasının hem hayvan hakları düşüncesinde ve pratiğinde hem de afet hazırlığında yarattığı ve temsil ettiği bir kopuş olduğunu düşünüyoruz. Benim konuşmamda aslında biraz paylaşmak istediğim ve tartışmaya açmak istediğim görüş bu, bir kopuş yaratmış durumdayız. Nasıl bir kopuş bu?

Artık Türkiye'deki hiçbir afette, bundan sonra olacağını da bildiğimiz, hem "doğal", hepsini tırnak içinde kullanıyorum hem de iklim afetlerinde, hayvan kurtarma başlığı artık göz ardı edilemeyecek bir çalışmaya, yoğunluğa ve sahada gerçekliğe ulaştı. Bu bence çok önemli. Artık bir ete kemiğe büründü. Bir hassasiyetin ötesinde ya da enkaz başında kurtarma ekiblerinin oradaki hassasiyeti, tekil mücadelesi ve çabasından öte, ülke çapında bir koordinasyonu biz bu afette 6 Şubat'ta Pazarlık merkezli afetlerle birlikte başlatmış olduk.

Şimdi ben bunun özgünlüklerinden bahsetmek istiyorum biraz. Bu aslında bir hayvan kurtarma dayanıklılığı çalışmasına geliyor. Yani bizim İngilizcesini literatürde *animal rescue resilience* dediğimiz, bütün iklim dayanıklılığı, iklim afetlerinde şehirlerin kuruluşu, çevrenin,

kentsel kamusal alanların ve özellikle kentte yoğun olarak yaşayan insan yerleşimlerinin dayanıklılığını düşünüyorsak, biz hayvan dayanıklılığını da artık hem literatüre bir müdahale olarak hem de afet sonrasında kurtarma çalışmalarına bir müdahale olarak düşünmeye çalışıyoruz. Burada yalnızca hayvanı kurtarmak, enkazdan ya da tahribat alanlarından kurtarmak değil, afet dışı durumlarda da hayvan sağlığını korumak, hayvanları dayanıklı hale getirmek fikri... Afet öncesi, afet dışı dediği, tabii ki afet dışı durumların hepsi, iki afet arasındaki durumlar aslında.

Hani hep sosyal medyada çok söyleniyor, Türkiye'deki, Çiğdem Hanım'ın bahsettiği, bütün eko kırım suçları, zaten bütün coğrafyanın ciddi bir ekolojik tahribat altında korunmaya çalışması ve hayatını devam ettirmeye çalışması, hem hayvanlar hem doğal yaşam, yaban hayatı ciddi bir dayanıklılık mücadelesi veriyor. Dolayısıyla afet dışını da çok dikkatli düşünmek gerekiyor. Afet dışında, iki afet arasındaki durumlarda, olabildiğince normale yakın durumlarda hayvan sağlığını koruyacak çalışmalar afet anında elimizi kolaylaştıran ya da zorlaştıran temel değişken oldu.

Nasıl korunur hayvan sağlığı? Temel dört bileşeni var aslında: Bir tanesi popülasyon yönetimi, doğrudan popülasyonu artırmayı engelleyici. Hayvan hakları düşüncesinde hem teorik olarak hem Türkiye pratiğinde her biri tartışmalı başlıklar. Ben bizim planlamamızı ve sahadaki pratiğimizde bize çerçeve sunan boyutları anlatıyorum ama örneğin kısırlaştırma tartışması, hayvan hakları düşüncesi içerisinde –bir dipnot olarak eklemek isterim– son derece tartışılan bir konu. Ben doğru olduğuna inanıyorum ve koruyuculuğu nerelerden kurduğumuzdan bir temel yapıtaşı olarak yine de bahsetmek istiyorum. Dediğim gibi bir tanesi kısırlaştırma, yani bir alanda yaşayan hayvan popülasyonunu yalnızca küçük tutmak ya da sayıyı sınırlamak değil, niceliksel bir mesele değil. Hayvanın yaşamını, yaşam kalitesini ve oradaki habitatı korumak için yaşam kalitesini yükseltici şekilde; hayvanı yalnızca yaşatmak değil, yalnızca sayısını azaltmak değil, sağ olarak hayatta kalan hayvanın sağlık düzeyinin yükselmesi, hastalıklara karşı korumak... Hayvan nüfusu korundukça insan nüfusunun da –onlarla temas eden ya da etmeyen genel insan nüfusunun da– korunması... Zoonoz patojenlerin geçişini azaltmak vesaire... Bütün bu kısırlaştırma başlığı, aşılama başlığıyla birlikte özellikle evcilleştirilmiş hayvanlar ve çiftlik hayvanlarında aşılamanın yapılabildiği, aşının mevcut olduğu ve aşılama pratiğinin veterinerlik tıp pratiğiyle içinde olduğu, örneğin yaban hayvanlar için böyle bir uygulama yok. Henüz dünyada da çok az örneği var, Türkiye'de zaten yok. Böyle bir anlam ufku henüz oluşmuş durumda değil. Ülkemizde maalesef hayvanın sağlığını koruyacak iki tıbbi müdahale de pratik kısırlaştırma, aşılama, şimdi üçüncü ve dördüncü basamaklar. Hayvan sağlığında Türkiye'de henüz çok çok yeni olan ve aslında üçüncü başlık, temel hak ve özgürlükler bağlamında hayvanın varlığını düşünmek, hem insan hakları hukuku açısından hem bütün medeni hukuk için Türkiye'de hayvan hakları yasasının olmaması vesaire gibi daha başka oturumlarda konuşulabilecek meselelerden dolayı hâlâ çok zorlandığımız alanlar. Hayvanın yalnızca yaşaması değil, nasıl yaşadığı ve bir tür hayvanın yalnızca sağlıklı yaşaması hayvan refahı açısı değil, aynı zamanda bir özgürlüğü, her hayvanın kendi türüne,

habitatına, doğal kapasitesine göre barınma, hareket ve beslenme özgürlüğü, her hak ve özgürlüğün ihlalinin bir tür ihlal olarak değerlendirilmesi mantığını da getirmek gerekiyor. Çiğdem Hanım'ın bahsettiği bütün eko kırım suçlarının bu açılardan kesişim noktalarını düşünebiliriz. Her birinin bir hayvanın yalnızca yaşam alanını yok etmek değil, enkaz, tahribat; bir doğal habitattan ya da yaban hayatı alanından otoyol inşaatı geçtiğinde, doğrudan tahribat var. Bir de dolaylı olarak tahribatlar var. Gereksiz yere ve hiçbir meşru gerekçesi olmadan yerel yönetimler eliyle kısıtlamalar var.

Örneğin barınaklar var. Sağlıklı hayvanların barınaklara kapatılması, örneğin, yasa ile yasaklı ırk kabul edilen köpeklerin, ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış gibi hareketlerinin kısıtlanması ve temel literatüre açlık işkencesi olarak geçen, aç bırakarak yani hayvanın sağlıklı yaşamını devam ettireceği imkânları kamu otoritesinin sağlamaması için hayvanı beslenme hakkından mahrum bırakma. Bunların hepsi temel sorunlar. Bu başlıklar bir sorun halinde değil, bir doğal hak olarak görüldüğü ve uygulama içerisinde yer bulduğu zaman da hayvan dayanıklılığının arttığını görüyoruz. Kimliklendirme Türkiye'de tabii ki özellikle evcilleştirilmiş hayvanlarda çok yeni başlayan bir mesele. Ve politik olarak yıllardır mücadelesi verilen bir ihtiyaca hitap eden bir uygulama aslında. Türkiye'de kaç hayvan olduğunu bilmiyoruz. Evlerde kaç evcilleştirilmiş hayvanın yaşadığını bilmiyoruz ve Türkiye'de bir özgünlüğümüz var, kültürel ve tarihsel olarak, sosyolojik olarak bir gerçek. Biz kamusal alanları hayvanlarla da paylaşıyoruz, evcilleştirilmiş hayvanlarla. Basitçe söylemek gerekirse, sokak, kedi ve köpekleriyle yaşıyoruz ama kaç sokakta kaç kedi ve köpek yaşadığını bilmiyoruz. Yaşamı kayıt altına alınmamış hayvanın, bırakın dayanıklılığını, ölüm sayılarını da bilmiyoruz. Kaç hayvanın öldüğünü bilmiyoruz. Yaşamı korunamadığında, yaşamı bilinmediğinde, yaşamı kayda geçmediğinde hayvanı koruyamıyoruz. Kimliklendirme bu açıdan bizim için bıçak sırtı bir mesele. Tarım Orman Bakanlığı'nca yılbaşına, 31 Aralık 2022'ye kadar evcil hayvanları çipleme zorunluluğu getirildi. Hangi koruyucu mantık uygulamasıyla yapıldığı son derece şüpheli, herhangi bir koruyucu uygulama olmadı. Ama bir envanter çalışması, bizim afet koşullarında haritalama çalışmamız için hayati önem taşıyor. Dediğim gibi kimliklendirme, evcilleştirilmiş hayvanlar için bakanlık bir yandan bu uygulamayı yaparken biz şöyle bir çalışma yapıyoruz: Tıpkı afet öncesi hazırlıklarda, mahalle ölçeğinde hazırlıklarda nasıl komşunu tanı, mahalleni tanı çalışması varsa, buna ek olarak da mahalle afet gönüllüleri ile birlikte şöyle bir çalışma acil olarak gündemimizde; hayvanlarını tanıma, mahallende yaşayan hayvanları tanı, komşunun kedisi, köpeği, kuşunu tanı... Tabii kentsel kamusal alanlarda yaşayan hayvanları tanı, sokak köpeğini tanı, tanımak ve bilmek...

Bu, 6 Şubat depremlerinde de, 2020'deki İzmir depreminde de en önemli kurtarma faaliyeti oldu insan kurtarmada. Hangi evde kaç hasta var, yaşlı var, çocuk var, bakıma muhtaç vatandaş var? Bunun bilgisini yalnızca kamu otoritesinden beklemeyip, ki buradaki yokluk ve sorunlar tabii ki konuşmakla bitmez, bir sivil inisiyatif olarak bilmek, envanterini çıkarmak, haritalamasını yapmak son derece önemli. Birbirimizi tanımak, yani toplumsal bir ağ ve dayanışma ağını oluşturabilmek için. Benzer bir çalışma, özellikle çiftlik hayvanları için son derece

gerekli ve bizim hayvan hakları savunuculuğunun ağırlıklı kısmı, evcilleştirilmiş hayvanlara yönelik çalışmalarımızda. Bizlerin de yetersiz kaldığı bir durum.

Dört Ayaklı Şehir Afet ağı Şubat depremi ardından hızlıca yola çıkarak 10-12 saatte Antakya'ya ulaşmıştı zaten. Bütün bu bahsettiğim çalışmaları yaparak yola çıkmıştı. Ama biz yola çıktığımızda veteriner hekim çalışmamızın merkezinde duran sağlık ekiplerinin uzmanlığı, evcilleştirilmiş hayvanlara yönelik, çiftlik hayvanlarına yönelik tıbbi bilgi, uzmanlaşmış veteriner ile birlikte çalışmak son derece zor çünkü bunların sayısı zaten çok az. Bütün bu uzmanlığın tıbbi veteriner tıbbına ve müfredata dahil edilmesi son derece önemli. Burada bile eksikler yaşıyoruz. Yani bırakın yetişmiş, tecrübe kazanmış ve afet tecrübesi olan veteriner hekimle çalışmayı, böyle bir veteriner hekim bulmak çok zor. Bölgede olan veteriner hekimlerin bir kısmı hayatını kaybetti ya da klinikleri çalışamaz hale geldi. Ciddi bir yoklukla karşılaştık. Yaban hayvanları tamamen başka bir konu, tamamen başka bir uzmanlık. Zaten sizin sivil inisiyatif olarak erişiminizde olmaması gerek, tanımı gereği yabanın şehirden ayrışması gerekiyor. Bu ekolojik olarak korumanın en önemli boyutlarından biri yabanın yaban olarak kalması, şehrin buradan uzaklaşması en önemli mesele. Türkiye'de yaban hayatı yönetimi, kara avcılığı ile yaban hayvanlarının yaşamı, kara avcılığı kanunuyla düzenleniyor. Zaten devlet eliyle avlaklar oluşturularak yapılan bir popülasyon yönetimi var. En geri olduğumuz ve en zorlandığımız iki alan, çiftlik hayvanları ve yaban hayvanları birazdan söyleyeceğim bütün bu iki çalışmanın istisnası aslında. Şimdi afet öncesinde nasıl hazırlandığımızı anlatmak istiyorum.

Dört Ayaklı Şehir çalışması, 2020 yılında, Ekim ayındaki İzmir depremiyle başladı. İzmir depreminde tahribatın içinde hayvan haklarını savunan, yani kentlerin içinden geçtiği tahribatların içinde hayvan hakları savunuculuğu yapan bir kolektif olarak, sanki kentlerin ortasına bir meteor düşmüş gibi, etrafından dolaşamayacağımız iki gerçeklik artık önümüze net olarak konmuştu: Biri deprem ve diğer doğal afetler, ikincisi iklim afetleri. Biz hayvan hakları savunuculuğunu artık bir afet çalışmasıyla ve ağır bir ekolojik tahribat içinde kurabildiğimiz zaman, bu hayvanları koruyabileceğimizi anlamış, buna karar vermiş, bunun düşüncesini örgütlemeye çalışan bir kolektifiz. Bu son derece önemli. Hayvanların tek tek hastalık, sakatlanma, enkaz altından çıkarılma ve yeniden yuvalanması şeklinde birazdan paylaşacağım bütün o döngünün tamamlanması çok önemli ve bu, insan kurtarma çalışmasından son derece farklı ve özgün bir çalışma. Herhangi bir arama kurtarma gönüllüsü enkazdan canlı insan çıkardığında, ambulans geliyor ve artık arama kurtarma gönüllüsünün işi bitiyor, ambulansa sevk ediyorsunuz –şanslıysak ve vatandaş yaşıyorsa. Ama hayvanı çıkardığımızda iş o noktada başlıyor. Pek çok hayvan burada enkazdan çıkarıldı ve enkaz alanına geri atılmak zorunda kaldı. Bizim yetemediğimiz yerlerde yaşanan bu oldu. Bütün bu hazırlığa başlarken, iki ön hazırlık çalışması var, bir tanesi afetin türüne göre bir çalışma yapabilmek. Türkiye'de gördüğünüz her afette yaşanan sıklık derecesi de farklı ama ölüm sayısı, yaralanma sayısı farklı. Yani total yarattığı insan ve hayvan varlığında da var. Farklı olmakla birlikte en sık olan adetleri görüyoruz, zaten olağan şüpheliler bunlar. Bunlar arasına iklim afetlerinin de koyulması söz konusu. 2019 yılından bu yana aşırı hava olaylarında, sıcak dalgalarında ölen insanların

raporlanması çalışmaları var. Artık bu çalışmalar giderek artıyor. Keza orman yangınları; yangın mevsimi diye bir gerçeklik var. Maalesef ormanların yangın tehlikesinden korunması ile örneğin, iklim afetlerine ya da deprem gibi kurulu çevreyi yıkan bir afete yönelik çalışmalar tamamen farklı. Bizim çalışmamızın temelinde, sağlık ekipleri açısından da farklı, kamu otoritesi açısından da farklı. Bütün dayanışma halkasının ve zincirin farklı bir şekilde gelişmesi gerekiyor. Dolayısıyla hayvan arama kurtarma çalışmasının farklılaşmış özellikleri var. Vaktimiz açısından ben depreme yoğunlaşacağım.

İlk 6 Şubat depremine yönelik hazırlıklarımız, bahsettiğim gibi 2020 İzmir depreminde başladı ve yatay ağ haritaları oluşturmaya başladık. Her kolektifin kendi kadrosu dışında kendi çalışma alanı ve uzmanlığı dışında, Türkiye ölçeğinde çalışmaya başlaması için tabii ki bir-biri içine geçen zincir modeliyle ve yatay dayanışmalarla, yatay işbirlikleriyle çalışmak, bizim için de her kolektif gibi hayati oldu. Meslek gruplarına göre, yapma kapasitesine göre ve hareket kapasitesine göre çalışma gruplarını oluşturduk. Merkezinde sağlık ekipleri, insan hekimleri ve hayvan hekimleri-hayvan sağlıkçılarının durduğu bir çalışma. Yapabildiğimiz en önemli faaliyet, bu gördüğünüz tablo sayesinde –olabildiğince basitleştirerek buraya koydum– enkaz alanlarından 356 kedi, tamamı ailesini kaybetmiş 154 + 963 köpek, 13 de kuş kurtarabildik. Kurtarabildik dediğim, yalnızca enkazdan çıkardığımız değil, bütün bu gördüğünüz halkayı yani hayvanların yeniden yuvalandırılma halkasının sorumluluğunu üstlenebildiğimiz, doğrudan bakımını üstlenebildiğimiz yüzlerce hayvan. Ailesinin enkaz altından çıkarılmadığını tespit ettiklerimiz bunlar. Bu rakamlara, ölü olarak ulaştığımız ya da çıkardıktan sonra hayatını kaybetmiş, koruyup yaşatamadığımız hayvanlar dahil değil. Yalnızca bugün, şu an bakımını üstlendiğimiz hayvanlar. Bu bakımını üstlenme meselesi son derece kritik. Birincisi, koruma tecrübesi açısından, arama kurtarma tecrübesi açısından kritik. Kamu otoritesinin çalışmadığı bir durumda, bu noktada bir sivil inisiyatifin yalnızca temel dayanışması yetmiyor, kapasitesinin üzerine çıkarak bu dayanışmayı anlık ve teyitli biçimde koordine etmesi gerekiyor. Şu çok basit örnekle anlatayım, depremin ilk anından itibaren insanların sizin telefonunuzu bilmesi, o telefonun çalması gerekiyor. Bir muhatap olarak ve yardım iletilebilecek bir merci olarak sivil dayanışmanın orada var olması, görünür olması gerekiyor. Yalnızca parlak, fosforlu yelekler giyerek ortada dolaşan AFAD gönüllülerinden bahsetmiyorum, ihtiyaç olduğunda, örneğin bir ahır çöktüğünde, 50 inek yaralandığında, özellikle kırsalda –65. gündeyiz ama hâlâ gidilemeyen kırsalda–, oradaki köylünün, büyükbaş hayvan sahibinin yardım talep edeceği güvenilir, erişilebilir ve çözüm odaklı, çalışabilen sivil inisiyatife ihtiyacı var.

Gördüğümüz gibi, tedarik için dayanışma ve işbirlikleri, farklı meslek grupları, farklı hareket edebilme, hareketi ve hareketle birlikte toplanan desteği alana ulaştırma, hayvanı çıkarıp yeniden yuvalandırma aşamasına kadar sorumluluğu üstlenme... Bu, Türkiye tarihinde aslında eşsiz bir tecrübe oldu. Çok büyük işler başarıldı denemez ama hiçbir kamu desteği olmadan başarılan, tamamen dayanışma ağları üzerinden planlamaya dayanarak bu hayvanlar kurtulabildi. Daha fazla destek olabilseydi, bu planlama daha fazla hayvanı kurtarabilirdi.

Hilâl Nur Şarbak: Çok teşekkür ederiz. Çok önemli söyledikleriniz. Özellikle de hiçbir kamusal yardım olmadığında, tamamen dayanışmaya dayalı olarak bu yürütülmeye çalışıldığında, üstünüzde de çok büyük bir yük var. Teşekkürler bunu yaptığınız için; bunu yapan az sayıda insandan biri olduğunuz için. Sözü daha fazla uzatmadan Halime Şaman'ı tanıtayım: Ekoloji Birliği eş sözcüsü, İstanbul Üniversitesi biyoloji ve Anadolu Üniversitesi iktisat bölümlerinden mezun, Anadolu Üniversitesi'nde felsefe eğitimine devam ediyor ve 2021 yılından beri ekolojik kırım ve yıkımlara karşı yürütülen yaşam alanı savunmasına katkı veriyor.

Halime Şaman: Deprem konusuna çok katmanlı bakmamıza olanak sağlayan böyle bir toplantı dizisini düzenlediğiniz için teşekkür ediyorum. Pek çok dağınık konu, bu toplantı sayesinde daha bütüncül bir bakışla, daha amaca uygun bir yere doğru ilerleyecek. Şimdi oturumun temel yaklaşımı, insan dışı varlıklar ama belki de insan dışı varlıklar tanımı sorunu tümüyle ortaya koymamıza olanak vermiyor. Çünkü biz şu anda depreme dair ne yaşıyorsak insanın dahil olmasıyla birlikte yine insan ve insan dışı varlıklara bir bedel biçiminde geri dönüyor.

“Depremde insan dışı varlıklar” başlığımızı ama bu tanım belki de bizi, fotoğrafı doğru çekmek anlamında yanlışla götürebilir ya da bütünü göstermeyebilir. Çünkü bu sizin yaptığımız son derece güzel, katmanlı ve arşiv niteliği taşıyacak toplantıda, katmanın en önemli unsuru insan kaynaklı yaratılan bir afet durumu. Doğa kendini gerçekleştirirken, yani yeryüzü şekilleri oluşmaya devam ederken, insan tarihinden daha kadim bir tarihe sahip ve insandan sonra da belki de olmaya devam edecek olan deprem gerçeğini yaşadık. Depremi yeni olmadığını, dünyada olmaya devam edeceğini biliyorduk. Ancak ortaya çıktığında insandan kaynaklı yanlışlıklar, kusurlar yüzünden biz buna “doğal afet” dedik. Oysa ilişkinin kurulma biçimi, insanın doğayla kurduğu ilişkinin hatasıydı. İnsanın doğayla kurduğu sahiplik ilişkisi ve bir tahakküm zihniyetiyle kendi doğasına, doğaya yabancılaşma, ekosistemin parçası değil, sahipliği üzerine kurulan bir ilişki. Sonucunda da o kısırtılmış tüketim alışkanlığına getiren tahakkümcü bir kapitalist sistem. Bu sistem, bize güvenli olmayan, kaliteli üretimi sağlamayan bina üretimlerini getirdi. Bunlar da yıkıldığı zaman adına “afet” dedik. Oysa deprem doğal bir sonuçtu ve doğanın olduğu yerde de afetten bahsedilmez. Orada olsa olsa doğal dışı, doğaya uygun olmayan, doğaya rağmen yapılan işlemlerden bahsedilebilir. Şimdi bu fotoğraf gerçekten çok etkileyici, çünkü tam da böyle bir şey yarattık. Biz yapıp ettiklerimizle, o tahakkümcü kapitalist sistemin, tarım arazileri, yaşam alanlarına kurdukları beton alanlarla, hayatımıza böyle bir fay ve çizgi çektik. Oysa depremin meydana geldiği 11 il, biyoçeşitliliğin en zengin olduğu, endemik türlerin olduğu ve bu biyoçeşitlilik zenginliğinin de kültürün zenginliğine etki ederek birbirini tetiklediği, geliştirdiği bir hayat kurgulanmıştı o bölgelerde.

Biz doğa dışı, doğaya rağmen, doğanın sahibi gibi davrandıkça; geniş, büyük metreka-relerde binalar-ürettikçe ve bunları da uygun zemin ve koşullarda yapmayınca, ne yazık ki çok ağır bir tabloyla karşılaştık. Bizler için bir çarpıcı verilerden bir tanesi şuydu, zannediyorum, Diyarbakır'da yıkılan bina sayısı 13'tü ama Van depremi kadar bir insan kaybıyla sonuçlandı.

Dolayısıyla burada normal olmayan, normal dışı bir durumu tespit etmek gerekiyor ve bu durumda da sorumluluğumuzla yüzleşip bunun bir doğal afet değil, insandan kaynaklanan bir afet olduğu üzerinde ilerlemek gerekiyor. Bölgenin bugüne kadarki ilerleyiş biçiminde, o oluşturduğu kadim kültür, kadim zenginlik, ne yazık ki binaların uygun olmayan yerlerde üretilmesiyle endemik türlerin giderek tür sayısının azalmasına ve yaşamın zenginliğinin azalmasına doğru ilerleyen bir süreci, hemen akabinde de o birbirini tetikleyen zincirlerle insan kaynaklı yapılaşmanın getirdiği insan kaybının sonuçlarını yaşadık. İnsanın doğayla kurduğu ilişkide, bu tahakkümcü zihniyet, tahakkümcü bakış açısı ve kapitalist sistem, doğayı yabancılaştırırken doğayı öteki bile yapmıyor. Yani alınıp satılır bir meta haline dönüştürüyor ve kurduğu kent doğaya yabancılaşırken öteki ilişkisi bilimle bilgi üzerinden yaratılıyor. Çünkü eğer bilim ve bilgi ötekileştirilmemiş olsaydı ve kentleri örerken, alanlarını örerken bilim ve bilgiden yararlanmış olsaydı, biz bu tabloyla, bu hiçbirimizin beyninden çıkmayan acı tabloyla karşılaşmayacaktık. Çünkü son derece dejenere olmuş, ahlakın da doğaya yabancılaşma ile birlikte dejenere olduğu ilişkilerde, bütün belgelerin idare edildiği, mevzuatlara rağmen bina üretildiği, yaşam alanlarının üretimine nasıl kol kanat gerildiğini deneyimlemek, ne yazık ki tanıklık etmek durumunda kaldık.

Ekoloji örgütleri olarak bölgeyi üç defa ziyaret ettik. Tüm ziyaretlerimiz boyunca karşılaştığımız ortak tablo şuydu: Yıkımın en yoğun olduğu yerlerin, yani Malatya, Elbistan, Maraş, Antakya, Adıyaman, Osmaniye, Nurdağ, Gölbaşı; bunların tamamının tarım arazilerinin üzerinde olduğunu, bir bölümün dere kenarlarında bir bölümün de sulak alanlarda olduğunu gördük. Başlangıçta da dediğim gibi zeminin uygun olmayışı, yıkımın ağır tablosunu karşımıza getirdi. Niye insan dışı varlıkları kullanırken çekiniyorum? Çünkü biz depremde yardımın en önemli ulaşma yollarından biri olan havaalanının çalışmaz hale geldiğini gördük. Havaalanının geçmişine baktığımızda Amik Gölü'nün üzerinde olduğunu, altmışlı yıllarda orada çok zengin bir habitata sahip olan Amik Gölü'nün kurutulmasıyla birlikte daha önceden ev sahibi olan kuşların bazılarının artık orada yaşamadığını ve o türlerin o bölgelerden uzaklaşmış olduğunu gördük. Geldiğimiz noktada, tümüyle doğaya karşı, doğaya rağmen bir yaşam biçiminin bize dayatılması, kısırlanmış tüketim alışkanlıklarımız, ne yazık ki, tablonun böyle ağırlaşmış bir biçimde karşımıza çıkmasına neden oluyor. Hem depremin meydana geldiği alanlarda, kentler oluşurken yaratılan ekosistemdeki kırım, hem deprem sonrası hepimizin tanıklık ettiği bu vahşi moloz kaldırma, ne yazık ki bu bölgenin çeşitliliğinin hızla zarar görmesine, yok olmasına neden oluyor. Aslında 11 il şu fotoğrafla bir önceki fotoğraf arasına sıkıştırılmış durumda. Vahşi dökülen molozlar, kenti kaplayan toz tabakası, yeraltı ve yerüstü sularının kirletilmesi, derelere dökülen molozlar, ki alan ziyaretimiz sırasında bizat bir işleme tanıklık edip basına ulaşmasını sağlamıştık. Atatürk Barajı'nın hemen yanında moloz döküm alanı burası. Aslında tüm yaşam, tüm ekosistem bu iki vahşi fotoğraf arasına sıkıştırıldı. Doğayı yıkıma uğrattık. Maktul ve mağdurken kapitalist sistemin şirketleşen devlet görüntüleri, 6 Şubat depremi. Maktülü katil ilan ettiler ve insan dışı türlerin yok olmasıyla, kaybolmasıyla, ne yazık ki, hepimiz bunun bedelini ödedik.

Bir çağrı yapmak istiyorum. Ağır bir yıkım var orada. İnsanlar tencerelerini kaynatmaya çalışıyorlar. Tencere kaynatmak çok önemli çünkü kendi gıdalarını üretmeye çalışıyorlar, ki onlarla birlikte hayatlarını sürdüren diğer canlıları da, evcil hayvanları da besleyebilsinler. Orada hayatın yeniden kurulması gerekiyor. Bunu da en bildikleri yönden, topraktan doğarak yapmaları mümkün. Çünkü kadim gelenek orada hayvancılık ve tarım. Ekoloji hareketleri olarak “Topraktan Doğuyoruz” adlı bir çalışma yarattık, çalışmaya başladık. Bu alanda, eğer toprakta bize maraba olarak ihtiyaçları varsa maraba olarak, hayvancılıkta çoban olarak ihtiyaçları varsa çoban olarak çalışacağız. Gübre ya da başka şeylerin teminine kadar, ne yapabiliyorsak... Depreme maruz kalmış yurttaşlarımızla birlikte dayanışarak kampanyayı ördük. Bunun ayaklarından bir tanesi de “askıda fide”. Biliyorsunuz, özellikle Antakya bölgesi toplu fide üretimi yapan bir bölge. Yereldeki fide üreticilerinden fide alıp tencerelik üretim yapacak küçük üreticiye götürerek onların tencerelerini kaynatmak gibi bir çabamız var. Sosyal medya hesaplarından takip ederek belki katkı verir, dostlarınıza duyurabilirsiniz bizi. Fırsat verdiğiniz için çok teşekkürler.

Hilâl Nur Şarbak: Biz çok teşekkür ederiz Halime Hanım. Çok sağ olun sunumunuz için. Daha söylenecek o kadar çok şey var ki, bu toplantıyı bir yandan bitirmek istemiyorum ancak süremizi halihazırda aştık. Davetimize cevap verdiğiniz ve katıldığınız için çok teşekkürler.